

Peter Štih

GORIŠKI GROFJE IN DEVINSKI GOSPODJE

1. septembra 1286 je bil na Gosposvetskem polju ustoličen po prastarem običaju dežele za novega koroškega vojvodo tirolsko – goriški grof Majnhard IV. Po pojedini, ki je sledila obredu na knežjem kamnu in maši pri Gospe Sveti, se je novi vojvoda odpravil k vojvodskemu stolu, kjer je podeljeval deželne fevde. Toda goriški grof Albert II., ki je bil koroški palatinski grof, se je branil, da bi pred svojim bratom Majnhardom upognil koleno, mu prisegel vazalno zvestobo in od njega prejel fevd. Zato je predlagal, naj fevd sprejme njegov sin Henrik. Majnhard pa se je čutil užaljenega in bi v tem primeru raje podelil fevd enemu od svojih štirih sinov, ki so bili prisotni. V tem trenutku sta intervenirala Hugo iz Devina v Istri in Julijan iz Seeburga na Koroškem in podučila Alberta, naj ne zavrne te časti (palatina), kajti nekoč je že »cesar« Ludvik podelil Arnulfu, Karlmanovemu sinu v fevd vojvodino Koroško z gradom Možberkom, ki spada vse do danes, skupaj z drugimi gradovi, po jurisdikcijo palatinskega grofa. In res je nato Albert prejel od brata fevd.¹

Ne glede na to, koliko je ta opis Janeza Vetrinjskega resničen,² se vendar postavlja vprašanje, ne toliko, zakaj je Hugo iz Devina prisostvoval ustoličenju, saj bi pri tej ceremoniji pričakovali predvsem koroško plemstvo, Devinec pa je bil iz Istre (po besedah vetrinjskega opata), kolikor, kaj je Huga iz Devina kvalificiralo, da je posredoval pri preprečitvi škandala. V razliko od Julijana iz Seeburga (1267–1291), ki je bil že pod zadnjim Spanheimom in tudi pod Majnhardom koroški vicedom,³ ni imel Hugo iz Devina z deželo Koroško nobenega pravega stičišča. Devinski gospodje, ki se imenujejo po gradu Devin med Trstom in Štivanom na skrajnem severnem robu Jadranskega morja, so namreč v zgodovinisju⁴ poznani predvsem kot najmočnejši vazali oglejskega patriarhata na obsežnem teritoriju med Furlanijo in Kvarnerjem. Od oglejske cerkve so na Krasu imeli v fevdu tri velika gospodstva: Devin, po katerem

¹ JOHANNIS VICTORIENSIS, *Liber certarum historiārum*, ed. F. Schneider, MG SS ad usum scholarum, 1909, 1910, 251 sl., 290 sl.; H. WIESFLECKER, *Die Regesten der Grafen von Tirol und Görz, Herzoge von Kärnten*, Bd. II (= W II), Innsbruck 1952, št. 505.

² Poudariti je treba, da Janez Vetrinjski zagotovo ni bil očivdec omenjenim dogodkom in da je svoje delo začel pisati šele 1340 (prva redakcija). V tem pogledu njegovo poročilo ni povsem zanesljivo, niti točno (gl. B. GRAFENAUER, *Ustoličevanje koroških vojvod in država karantanskih Slovencev*, Ljubljana 1952, 92 sl. in 292 sl.). Tako naj bi ob priliki ustoličevanja Majnharda stala vojvodi ob strani goriški grof, ki ga je palatin dežele, in tirolski grof, ki ga je koroški deželni grof. Toda Majnhard, ke je bil tirolski grof in je bil ustoličen za koroškega vojvodo ni mogel stati sam sebi ob strani. Vendar kljub temu in dejstvu, da skoraj do srede 14. stol. ni nobenega sodobnega sporočila o goriških grofi kot palatinskih grofi na Koroškem, obstoj koroškega palatinata pred 1286 ni izključen. Na to je v zadnjem času z nekaj tehtnimi ugotovitvami opozoril zlasti H. DOPSCH, *Gewaltbote un Pfalzgraf in Kärnten*, Carinthia I 165, 1975, 139 sl. Tudi historičnost Julijana iz Seeburga (1267–1291) in Huga iz Devina (1252–1308) govori v prid resničnosti opatovega opisa ustoličevanja 1286. Drugače pa je najstarejši dokument, ki nedvomno govori o koroškem palatinatu, listina z 11. decembra 1339, s katero je vojvoda Albert II. podelil goriškima grofoma Majnhardu in Albertu koroški palatinat v fevd *als di von alter herchomen ist* (H. WIESSNER, *Monumenta historica ducatus Carinthie* (= MDC) X, št. 114). V sporazumu, s katerim so si goriški grofje 13. junija 1342 v Greifenburgu razdelili goriško posest, so nato regularili to vprašanje znotraj dinastije: *Ez ist auch getaidingt, daz der elst und unen. die wird von der Pfalz haben und tragen sol, die dartzu gehorent, da man dem herczogen ze Tzol auf dem Stu^l sezt* (MDC X, št. 161). V njihovi titulaciji pa se naslov koroškega palatina pojavi šele v drugi polovici 14. stol.: 1356, I. 4. Lienz (*Registraturbuch der Grafen von Görz* (= RB), Haus- Hof- und Staatsarchiv Wien (= HHStAW), sig. W 594, fol. 70); 1364, VI. 6. Dunaj (HHStAW, splošna serija listin (= SSL); 1365, IV. 29. Metlika (E. SCHWIND – A. DOPSCH, *Ausgewählte Urkunden zur Verfassungsgeschichte der deutsch-österreichischen Erblande im Mittelalter*, Innsbruck 1915, št. 120); 1365, IV. 30. Metlika (HHStAW, SSL); 1367, VI. 23. Gornja OB fol. 116^v, 117, tudi kot insert v P. KANDLER, *Codice diplomatico Istriano* (= CDI), 1367, X. 15.) itd. Gl. tudi M. WUTTE, *Zur Geschichte der Edlinger, der Kärntner Pfalzgrafen und des Herzogstuhles*, Carinthia I 139, 1949, 33 sl.

³ A. JAKSCH, *Geschichte Kärntens bis 1335*, Bd. II, Klagenfurt 1929, 69, 103, 113, H. DOPSCH, *Gewaltbote*, 140 op. 67 meni, da sta bila Hugo in Julijan posrednika zaradi svoje visoke starosti. Toda Hugo iz Devina 1286 še ni mogel biti zelo star, saj je verjetno še kot mladoleten prišel 1252 v salzburško ujetništvo (gl. spodaj op. 13, 14) in je živel najmanj do 1308 in ne 1288, kot misli Dopsch.

⁴ C. v. CZOERNIG, *Das Land Görz und Gradisca (mit Einschluss von Aquileja)*, Wien 1873, 640 sl.; R. PICHLER, *Il Castello di Duino*, Trento 1882, 131 sl. (z genealoško tabelo); F. KOS, *Iz zgodovine devinskih gospodov*, Razprave znanstvenega društva za humanistične vede v Ljubljani I, 1923, 91 sl. (z genealoško tabelo); L. HAUPTMANN, *Krain, Erläuterungen zum historischen Atlas der österreichischen Alpenländer IV*, Wien 1929, 380, 438, 441; H. PIRCHEGGER, *Überblick über die territoriale Entwicklung Istriens*, prav tam, 494, 510; M. KOS, *Urburji slovenskega Primorja II*, Viri za zgodovino Slovencev, knj. III, Ljubljana 1954, 46 sl.; ISTI, *Jedan urbar iz vremena oko 1400. o imanjima Devinskih i Walseevaca na Kvarneru*, Vjesnik državnog arhiva u Rijeci 3, 1955/1956, 3 sl.; B. BENUSSI, *Nel medio evo. Pagine di storia Istriana*, 1897, 498 sl.; S. VILFAN, *Pravna zgodovina Slovencev od naselitve do zloma stare Jugoslavije*, Ljubljana 1961, 198; B. GRAFENAUER, *Zgodovina slovenskega naroda II*, Ljubljana 1965⁵, 348, 389.

so se imenovali, Senožče in Prem⁵; v Istri Momjan⁶; v Kvarnerskem Primorju pa Reko, Kastav, Veprinac, Lovran, Mošćenice in Brseč⁷; bili pa so tudi (v 13. stol.) oglejski ministeriali.⁸ Leta 1366 so se z vsemi svojimi posestmi kot deželski gospodje podvrgli Habsburžanom, ki so tako prvič dosegli morje,⁹ 1399 pa so s smrtjo Huga IX. izumrli v moški liniji in za njimi so dedovali gospodje iz Walseeja.¹⁰

Toda to je le ena, bolj poznana stran zgodovine devinskih gospodov, naše vprašanje pa bo razsvetlila – literaturi tako rekoč neraziskana in le sporadično ter brez pravih zaključkov¹¹ omenjena – tesna povezanost gospodov iz Devina tudi z goriškimi grofi. Ti so v tistem času predstavljali nasproten pol oglejski politiki na Krasu, v Istri in Furlaniji. Velika naklonjenost in radodarnost oglejske cerkve nasproti svojim vazalom iz Devina je zaslepila pogled številnim zgodovinarjem, ki niso videli, da v povračilo Oglej ni dobilo nič, še najmanj pa zvestobo in zaveznitvo. Sadove devinske moči so koristili goriški grofje, katerih politiko so Devinci – dokler je bila goriška dinastija v vzponu – zvesto sledili; tudi (in še zlasti) takrat, ko je bila ta naperjena proti oglejski cerkvi. In nenazadnje, če pogledamo listine, v katerih se pojavljajo devinski gospodje, vidimo, da gre predvsem za listine goriške provenience, v katerih nastopajo skupaj s številnimi goriškimi ministeriali v spremstvu goriškega grofa, za katerega so opravljali mnoge pomembne naloge: gospodje z Devina so bili goriški ministeriali.

Začnimo prav z našim Hugom II.¹², ki se v virih pojavlja med leti 1252, ko stopi pred nas kot talec, in 1308, ko odide kot spokorjenec. Poleti 1252 je namreč katastrofalno propadel poskus goriškega grofa Majnharda III. in njegovega tasta, tirolskega grofa Alberta II., da bi zavzela salzburški Sachsenbrugg, ki je ob sotočju Mölla v Dravo zapiral pot v zgornjedravske doline, in spanheimski Greifenburg, edino vojvodsko posest v zgornji Koroški, s čimer bi se njun dominij tako rekoč nepretrgano raztezal od izvirov Adiže in Inna, preko Pustertala in doline Drave do osrednje Koroške in nato ob Soči in preko Krasa vse do centralne Istre in morja. Toda poskus je spodletel in Filip, sin koroškega vojvode ter izvoljeni salzburški nad-

⁵ J. BIANCHI, *Thesaurus ecclesiae Aquilejensis, opus saeculi XIV* (= Thesaurus), Utini 1847, št. 1246 (MCCCLXVI. die decima mensis Junii. Venerunt ad presentiam nobilis militis D. Ugonis de Duyno Ambaxatores Reverendissimi d. Patriarche Marquardi . . . et eidem Domino de Duyno exposuerunt pro parte ipsius d. Patriarche, quod ipse debebat facere sicut sui antecessores, videlicet recipere in feudum ab Ecclesia Aquilegensi Castrum Duyni, et Castrum Prem cum omnibus appenditiis eorum, et totum quod habet in Meran, sive in Croatia, prout ibidem coram ipso Domino de Duyno produxerunt quoddam Instrumentum publicum scriptum manu Conradi Notarii de Civitate Austrie sub anno Domini MCCLVI. Inditione XIV. die XII. exeunte Junio); Lucifer Aquilejensis (Appendix k J. BIANCHI, Thesaurus), 413 (*Insuper ille Dominus de Duyno deberet, et debet recognoscere, more progenitorum suorum, Castra Duini, Prem, et Solosench cum eorum pertinentiis, juxta antiquarum Scripturarum tenorem, quas ego* [= Odoricus de Susannis Civis Utinensis, cancellarius Marquardi Patriarchae Aquilegensis Ecclesiae; nota P. Š.] *vidi et legi, jure feudi Aquilegensis Ecclesie prelibate; sed idem de Duyno . . . hoc facere non curavit.*

⁶ Gl. P. ŠTIH. K zgodovini nižjega plemstva na Krasu in v Istri. Zgodovinski časopis (= ZČ) 42, 1991.

⁷ HHStAW, SSL, 1374, VI. 24. (oporočka Huga VIII. iz Devina: *vonerst so han ich geschafft meinem lieben pru^o der Jorigen von Waizenke mein vesten Prem, Gu^otnekk, Sandveyt und Chestaw mit laewt und mit gu^o mit urbar und mit allen den nu^otzen, ern und rechten die darzu^ogehorent, und schaff ouch demselben Jorigen meinem pru^o der die chastell Velprintz und Moschenitz mit aller irer zu^ogehörung . . . so schaff ich denselben mainen swaegern [hern Ru^odolfen, op. P. Š.] von Walte mein vest Tybeyn und Sanosetzach mit allen den gu^otern, nu^o tzen, ern und rechtern die darzu^ogehorent, und schaff in die Saetz, die ich von meinen herren den hertzogen von O^osterreich innehan, Karlsperch und Wynndischgretz und darzu^o den satz ze Wrownbu^orch) in urbar za kvarnersko posest okrog 1400: M. KOS, Jedan urbar, 15 sl.*

⁸ Edina meni poznana in nesporna omemba: V. JOPPI, *Documenti Goriziani* (= DG), Archeografo Triestino N. S. (= AT N. S.) XI, št. 19 (= F., M. KOS, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku (= Gradivo) V, št. 685; 1328 I. 13. Vipava), 13. junija 1277 (objava A. DOPSCH, *Ein antihabsburgischer Fürstenbund im Jahre 1292*, Mitteilungen des Institutes für österreichische Geschichtsforschung (= MÖG), 22, 1901, 635, z napačno datatijo v leto 1292; takrat je bil namreč Henrik iz Pazina, ki se omenja v listini, že mrtev, glej CDI 1282, XII. 8) se v listini oglejskega patriarha Raimunda med razsodniki v sporu z goriškim grofom Albertom glede vasi Barbana v Istri omenjata med *ministeriales nostros* tudi Henrik iz Pazina in Hugo iz Devina. Po poročilu v *Annales Foroiulenses* (Monumenta Germaniae historica, Scriptores XIX, 200) pa sta bila razsodnika goriškega grofa Alberta. Za Henrika iz Pazina zagotovo vemo, da ni bil oglejski, temveč goriški ministerial (CDI 1274, VIII. 18), kot bomo videli v nadaljevanju, pa to velja tudi za Huga iz Devina.

⁹ 1366, II. 7.: *Wir Albrecht und Lewpold gebu^oder von gots gnadn hertzogen ze Osterreich, ze Steyr, ze Kernden und ze Krain . . . tun kund . . . das sy [Hawg von Tybein und Wilhelm und Jo^org pru^oder von Weissenegk, op. P. Š.] . . . sein su^ollen unser landherren und das sy uns gehorsam und dienstlich sein su^o llen als ander unser landherren mit all iren vesten, steten, kastellen un herschefften . . . und su^ollen wir sew auch lassen beleiben bey iren rechten und ffreyhaiten die ir vordern und dew herbracht habend. Sy su^ollen sich auch in kayner landnschrannen gen nymand verantwurten, wenn allain vor unser; kot insert v listini za gospode iz Walseeja iz 1418, I. 27., Wiener Neustadt (HHStAW, SSL); E. M. LICHNOWSKY, *Geschichte des Hauses Habsburg* Bd. VI, Wien 1842, str. X. n. 712b (regest); R. PICHLER, *Il Castello*, 195; L. HAUPTMANN, *Krain*, 438.*

¹⁰ DOBLINGER, *Die Herren von Walsee. Ein Beitrag zur österreichischen Adelsgeschichte*, Archiv für österreichische Geschichte (= AOG) 95, 1906, 333 sl.

¹¹ C. CZOERNIG, *Das Land*, 639; R. PICHLER, *Il Castello*, 137, 144, 169; F. KOS, *Iz zgodovine*, 91 sl.

¹² Naše razpravljanje se bo izognilo genealoškim raziskavam, saj so bile te doslej že dvakrat opravljene: R. PICHLER, *Il Castello*, Tavola I (str. 471); F. KOS, *Iz zgodovine*, 133; B. MARUŠIČ, *Devinski gospodje*, Enciklopedija Slovenije 2, Ljubljana 1987, 244 (genealoška tabela po F. Kosu), Priložena genealoška tabela je narejena na podlagi Kosove, vendar z mestoma velikimi popravki. Po Kosu je prevzeto tudi štetje istoimenskih pripadnikov devinskega rodu.

škof, je ujel Alberta Tirolskega.¹³ Do pogajanj je prišlo okrog božiča v Gmündu, dokončni mirovni sporazum pa je bil sklenjen 27. decembra 1252 v Lieserhofnu, kraju severno od Spitala, ki ga je imel v posesti briksenški škof. Cena za izpustitev Alberta je bila ogromna. Goriško – tirolska zaveznika sta morala plačati tudi za današnji čas spoštljivih 4900 mark srebra, kar je pomenilo poldrugoletne prihodke vseh salzburških posesti. Predati iz zastaviti sta morala več gradov, gospodstev in dohodkov na Koroškem ter kot poroštvo predati salzburški nadškofiji za talce sinova goriškega grofa, Majnharda IV. in Alberta II. (tista dva, ki sta se 1286 sprla ob vojvodskem stolu), in sinove več goriških ministerialov, med njimi tudi našega Huga, sina Rudolfa iz Devina.¹⁴ Zelo verjetno je Hugo prebil v salzburškem ujetništvu več let, morda je bil izpuščen šele hkrati z Albertom II., ki je bil do 1261 zaprt na salzburškem gradu Werfen nedaleč od Bischofshofna.¹⁵ Temu mnenju v prid bi govorilo predvsem dejstvo, da se Hugo iz Devina ponovno pojavi v virih šele 1265, ko je 5. junija v Krminu sodeloval v sporazumu med oglejskim patriarhom in goriškima bratoma, kot eden izmed soprisežnikov na goriški strani.¹⁶ Ne gre tudi prezreti, da je njegov oče Rudolf, ki je bil ob priliki pogajanj v Gmündu konec decembra 1252 s še nekaterimi goriškimi ministeriali porok za goriške dolgove in je tudi finančno pomagal svojemu gospodu,¹⁷ v naslednjih letih nastopal sam kot priča v listinah goriške provenience in tudi drugače se ni omenjal skupaj s sinom.¹⁸

Toda to je pravzaprav postransko vprašanje, bolj pomembno je, da lahko nesporno ugotovimo, da je bil Hugo (in z njim devinski gospodje) ministerial goriških grofov. Čeprav sta o tem pisala že Czoernig in Pichler¹⁹, je to spoznanje v historiografiji²⁰ ostalo nekako prezrto, večji vtis so pač naredili oglejski fevdi. Goriško ministerialstvo Devinskih nam dokazuje več stvari. V listinah goriške provenience, pa tudi v tistih drugih izstaviteljev, v katerih nastopa goriški grof, se Hugo konstantno pojavlja v družbi goriških ministerialov in je torej bil v grofovem spremstvu.²¹ Za goriškega grofa Alberta II., katerega vladanje (1261–1304) se skorajda pokriva s časom Hugovega pojavljanja v virih (1251/65–1308), je Hugo očitno bil človek najvišjega zaupanja, saj je za goriško hišo opravljal pomembne naloge. V številnih sporazumih in pogodbah, ki sta jih sklenila oglejski patriarh in goriški grof v drugi polovici 13. stol., je Hugo večkrat nastopil na goriški strani kot soprisežnik (1265, 1269, 1274),²² bil pa je tudi opolnomočeni zastopnik (*nuntius*) goriškega grofa v pogajanjih s patriarhom (1271, 1277), s pravico sam izbrati razsodnike na goriški strani.²³ Srečamo pa ga tudi kot razsodnika. Tako je 1277 skupaj z Henrikom iz Pazina predstavljal goriško stran v razčiščevanju spora z oglejskim patriarhom

¹³ A. JAKSCH, *Geschichte* II, 13. sl.; H. WIESFLECKER, *Die politische Entwicklung der Grafschaft Görz und ihr Erbfall an Österreich*, MIOG 54, 1948, 339; A. VEIDER, *Die politischen Beziehungen der Grafen von Görz zu den deutschen Herrschern und den Landesfürsten von Österreich*, Prüfungsarbeit des Instituts für österr. Geschichtsforschung an der Universität Wien, 1940, tipkopis, 34. sl. Po A. JAKSCH, *Geschichte* II, 15 naj bi bil med drugimi skupaj z Albertom ujet tudi (Hugo) Devinski, vendar tega po meni poznanih virih ni mogoče potrditi, niti v tem smislu interpretirati diktata iz Lieserhofna.

¹⁴ MDC IV, št. 2529 (= H. WIESFLECKER, *Die Regesten der Grafen von Görz und Tirol, Pfalzgrafen in Kärnten* Bd. I (= W I), Innsbruck 1949, št. 591). Kot talci so bili postavljeni tudi sinovi ministerialov iz Rihemberka, Krmina, Fojane in Falkensteina. Gl. tudi H. WIESFLECKER, *Meinhard der Zweite. Tirol, Kärnten und ihre Nachbarländer am Ende des 13. Jahrhunderts*, Schlern Schriften 124, Innsbruck 1955, 28.

¹⁵ Po C. CZORNIG, *Das Land*, 514 šele 1263 (enako A. Veider, *Die Verwaltung der »Vorderen Grafschaft Görz« im Pustertal und Oberkärnten bis zum Ende des 14. Jahrhunderts*, Phil. Diss. Wien 1939, tipkopis, 95) toda Albert je že poleti 1261 listinil skupaj z bratom Majnhardom, ki se je iz salzburškega ujetništva vrnil po očetovi smrti 1258: W I, št. 691, 692.

¹⁷ W I, št. 576, 581 (skupaj z Ulrikom in Hugom iz Rihemberka, Folkerjem iz Flaschberga in grajskim grofom iz Lienza), 586 (skupaj z Ulrikom in Hugom iz Rihemberka in Švarcmanom iz Krmina in sledečo korororacijo: *quia nos tres Hugo scilicet Rudolffus et Swarzmännus sigilla propria non habuimus ad manus, presentem cartam sigillo domini nostri Goricie comitis et mei Virici fecimus roborari*: F. SCHUMI, *Urkunden und Regestenbuch des Herzogthums Krain* (= KUB) Bd. II, Laibach 1884/87, št. 197).

¹⁸ 1253, III. 1. Lienz (W I, št. 594); 1254, XI 10. Meran (W I, št. 620, delitev tirolske dediščine med goriške in hirscherške grofe!); 1254, XI. 27. Sterzing (W I, št. 622); 1256, II. 28. Lienz (W I, št. 633); 1257, III. 8. Devin (J. BIANCHI, *Documenta historiae Forojuliensis saeculi XIII. ab anno 1200 ad 1299 summam regesta* (= DHF), Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen (= AKG) 21, 1859, št. 223); 1260, X. 26. *Monumenta patriae Fori Julii* (= MPF), fol. 46. Ta tokopis je bil nekdanj hranjen v HHStAW pod sig. R 80, danes v Državnem arhivu v Trstu, prva serija, rkp. 3. V zapuščini Franca Kosa, hranjeni v Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa pri SAZU, je ohranjen prepis tega vira, ki ga je F. Kos naredil na Dunaju; za uporabo tega prepisa se zahvaljujem Zgodovinskemu inštitutu in še posebej dr. Božu Otorepcu, ki mi je poleg tega širokorsčno dovolil uporabo svojih prepisov iz furlanskih arhivov). Gl. še F. KOS, *Iz zgodovine*, 95, 96.

¹⁹ C. CZORNIG, *Das Land*, 640 sl.; R. PICHLER, *II Castello*, 137, 144, 169.

²⁰ Npr. *Erläuterungen* I/4, Wien 1929, 510–511; M. KOS, *Urbanji* II, 46 sl.; S. VILFAN, *Pravna zgodovina*, 198.

²¹ DG, AT N. S. XII, št. 37 (1265, VI. 5.: skupaj z goriškimi ministeriali iz Rihemberka, Flaschberga, Krmina, Pazina, Cerovega, Gotnika); CDI 1274, VIII. 18.: Rihemberk, Pazin, Rašpor, Vikumberg, Kasperg, Pevma, Vogrsko, Gorica, Flaschberg, Ragonia, Grdo selo, Eberstein, Fojana, Krmin, Dormberk, Goldberg, Višnjevik); MDC V, št. 637 (1285, VI. 23.: Lienz, Gschies, Rihemberk, Walchenstein); MDC VI, št. 76 (1288, II. 1.: Rihemberk, Gschies); DG, AT N. S. XII, št. 51 (1286, V. 27.: Rihemberk, Gorica, Vogrsko, Eberstein, Cerovo); DG, AT N. S. XII, št. 55 (1292, XI. 25.: Greifenstein, Eberstein, Rihemberk).

²² DG, AT N. S. XII, št. 37; W I, št. 842; CDI 1274, VIII. 18.

²³ MDC V, št. 75; DHF, AKG 24, št. 413.

glede Barbane v Istri,^{23a} 1289 pa je v Lienzu razsojal v sporu med Ulrikom iz Rihemberka, *consanguineum meum*, in Ello iz Rodanka pri Briksnu, hčerko pokojne Ulrikove žene Matilde (Metza), glede nekaterih posesti in dohodkov.²⁴

V zvezi z gradom v Krminu, ki je bil že precej časa jabolko spora med patriarhatom in goriškimi grofi,²⁵ je bilo 1275 v Čedadu, v sporazumu med obema stranema dogovorjeno, da bosta grad do dokončne razsodbe čuvala Monflorit iz Pule kot predstavnik patriarha in Hugo iz Devina kot grofov zastopnik.²⁶ Nič manj pomembna ni bila njegova vloga pri sklenitvi poročne pogodbe med Klaro Eufemijo, hčerko goriškega grofa Alberta II. in slavonskim vojvodom Andrejem, bodočim madžarskim kraljem Andrejem III., ki sta jo 1286 v Devinu oz. Štivanu (*in ecclesia sancti Johannis de Duyno*) z goriške strani potrdila Hugo iz Devina in Jakob iz Ragonie,²⁷ vendar na koncu do poroke ni prišlo.

Vse to Hugovo pojavljanje ob strani goriškega grofa Alberta II. in njegovo angažiranje v goriški službi že samo po sebi locira Huga iz Devina med goriške ministeriale, dokončno pa to potrjujejo tri omembe v listinah tistega časa. Tako je v mirovnem sporazumu med oglejskim patriarhom in goriškim grofom Albertom leta 1274 izrecno naštet med *ministeriales domini comitis*, ki so bili prisotni ob pogajanjih v Čedadu.²⁸ 1289, ko je bil razsodnik v zgoraj omenjenem sporu med Ulrikom iz Rihemberka in Ello iz Rodanka, ga goriški grof Albert v listini, s katero je potrdil razsodbo, imenuje *ministerialis noster dilectus*.²⁹ Še posebej zanimiva pa je listina goriškega grofa Henrika II., izdana 20. maja 1308 v Podgradu na Krasu, v kateri se Hugo iz Devina zadnjič omenja med živimi. V njej je Hugo imenovan *unser getrewer dienstman* in goriški grof ga ponovno sprejema v milost, katero je bil zaradi neznanih razlogov predtem izgubil.³⁰ Pogoji, na katere je moral Hugo pristati, so bili izredno težki. Tako je moral ponovno priseči zvestobo, goriški grof mu je kot bivališče odredil Prem in okolico, ki je ni smel zapustiti, njegov sin Rudolf pa je bil zadolžen za preskrbo. Vsi njegovi podložniki so morali priseči, da bodo služili le njegovemu sinu Rudolfu. Prav tako Hugo ni smel brez sinovega dovoljenja in grofove vednosti zastaviti ali prodati nobenega gradu ali posestva, vendar tudi Rudolf tega ni smel storiti brez očetovega dovoljenja in njune morebitne spore bo reševal goriški grof. Hugo se je tudi odpovedal svojim alodom in fevdom, ki jih je goriški grof podelil v fevd njegovemu sinu Rudolfu, izvzeto je bilo le tisto, kar je pripadalo otrokom Rudolfovega brata Henrika in njegovi sestri Gerki. Na koncu se je moral odreči še vsem fevdom, ki jih je imel od drugih gospodov, ter le-te prositi, da jih podelijo njegovemu sinu Rudolfu.³¹ Tudi ta dokument dokazuje, da so goriškemu grofu v odnosu do Huga Devinskega pripadale pravice,

^{23a} A. DOPSCH, *Ein antihabsburgischer Fürstenbund*, 635 (gl. tudi op. 8); k temu še JULIANUS, *Annales Foroilienses*, 200 in DHF, AKG 24, št. 413, 415.

²⁴ Tiroler Landesarchiv Innsbruck (= TLA) listina sig. II 302 (1289, VII. 25). Hugo iz Devina lahko imenuje Ulrika iz Rihemberka *consanguineus meus* zato, ker je bila Ulrikova teta Gertruda poročena z Biakvinom iz Momjana, ki je bil bratranec Hugovega očeta Štefana. Ulrik in Kono iz tega zakona, sta bila Hugova bratranca v drugem kolenu. Gl. P. ŠTIH, *K zgodovini*, ter K. TROTTER, *Die Herren von Reinfenberg*, Adler (Monatsblatt der heraldischen gesellschaft Adler), št. 581–586, Bd. X, 1929, 493 in genealoško tabelo, kjer ima Matildo (Meza) napačno za teto Ulrika II. iz Rihemberka, čeprav ima listina iz 1289, VII. 25. jasno: *quondam domina Metza de Reyfenberch uxor dicti domini Wlrici de Reifenberch . . . Wlricus de Reifenberch . . . filius quondam domini Chunradi de Reifenberch . . . nobila domina Ella de Rodnich . . . quondam domina Metza, mater predictae domine Elle*.

²⁵ Sredi 13. stol. je bil krminski grad že v posesti goriških grofov, vendar ga je 1257 patriarh Gregor de Montelongo zavzel in zaupal v varstvo Johannesu Longu iz Čedada (W I, št. 648, 649). Še 1260 prizna Majnhard IV. patriarhu pravico do smrtne zasedbe Krmina (W I, št. 684), vendar ga v letih 1262/63 ponovno zavzame, pri čemer je bil grad vsaj delno porušen. V sporazumu v Buzetu 1264 se je namreč Majnhard obvezal, da za časa življenja patriarha Gregorja ne bo pozidal gradu v Krminu (W I, št. 702, 716). Spor se je nadaljeval še v naslednje desetletje. 1274 je ob sklenitvi miru med patriarhom in goriškim grofom, patriarh Raimund della Torre ponovno zahteval Krmin, nakar naj bi Albert II. zapustil patriarhovo palačo in Čedad, analist pa dodaja: *et facti sunt inimici ut prius* (JULIANUS, *Annales Foroilienses*, 199). Šele 1281 je bil z razsodbo tirolsko-goriškega grofa Majnharda in Girardusa de Camino spor končan: patriarh ne sme nikoli več začeti spora glede Krmina, izročiti pa mora tudi vse listine, ki so nastale v tem sporu (W II, št. 304).

²⁶ CDI 1275, II. 24. (*Qui dominus Monfloritus a proximo mense munitate tenere debeat et facere custodiri unam turrim scilicet illam que est super portam Castri, et dominus Hugo de Duino tenere debeat et facere custodiri aliam turrim dicti Castri [i. e. Cormonis] et postea singulis sequentibus mensibus dicti domini Monfloritus et Hugo turres ipsas inter se permutare debeant, seu cambiare; et in toto dicto Castro stare non debeant alie persone nec habitare, nisi ille que de mandato dictorum dominorum Monfloriti et Hugonis custodierint dictas turres*).

²⁷ V. JOPPI, AT N. S. XIX, št. 7 (1286, VI. 6.).

²⁸ CDI 1274, VIII. 18.

²⁹ TLA, listina sig. II 302 (1289, VII. 25.).

³⁰ R. PICHLER, *Il Castello*, 154 meni, da je Hugo morda padel v nemilost, ker ni hotel priznati goriških grofov za svoje gospode na svojih furlanskih posestih. Vsekakor ostaja to vprašanje odprto. Hugo se v listinah goriške provenienice oz. skupaj z goriškim grofom zadnjič omenja leta 1301 (MDC VII, št. 101; DG, AT N. S. XII, št. 3, s. 282; P. S. LEICHT, *Parlamento Friulano I.* (1228–1420), Bologna 1917, št. XLV), nato pa se v bližini goriških nahaja le njegov sin Rudolf (JULIANUS, *Annales Foroilienses* 210, 212; MDC VII, št. 386, 394). To je tudi čas, po katerem je padel v nemilost. Glede na izgubo vsega premoženja bi bilo misliti na izdajo.

³¹ HHStAW, SSL, 1308, V. 20. Neuhaus (= priloga I.).

ki daleč presegajo tiste, ki gredo gospodu nad vazalom. Izguba goriških fevdov, lastnih posesti in celo odpoved fevdom drugih gospodov ter sodna podrejenost goriškemu grofu prepričljivo dokazujejo, da je bil Devinec v pravnem smislu osebno odvisen od goriškega grofa. Vsekakor bridek padec in konec. Po tem času Huga ne srečamo več v virih, pozabljen je verjetno umrl v svojem »hišnem priporu« v Premu.

Devinske gospode pa srečamo v spremstvu goriških grofov že v 12. in prvi polovici 13. stoletja. V generaciji starega očeta Huga II. Devinskega je bilo pet bratov. Med njimi je bil Vošalk (1188–1249), ki se od 1234 imenuje tudi po Momjanu v severni Istri, oglejski ministerial.³² Njegov sin Biakvin se je leta 1249 poročil z Gertrudo, hčerko goriškega ministeriala Ulrika iz Rihemberka.³³ Ne moremo dvomiti, da je ta zveza zrasla iz dolgoletnega poznanstva Ulrika in Vošalka, ko sta skupaj spremljala goriškega grofa na njegovih potovanjih. Med drugim sta bila skupaj z grofom Majnhardom III. v Padovi, ko je ta spremljal cesarja Friderika II.³⁴; oglejsko ministerialstvo očitno Vošalka ni oviralo, da se ne bi pretežno pojavljal v goriški bližini.³⁵ Še toliko bolj, ker je bil njegov brat³⁶ Štefan II. ministerial goriškega grofa v Castelnovu, severno od Spilimberga v Furlaniji. Leta 1240 se je namreč poročil z Ingelrado, hčerko Hermana iz sosednjega oglejskega Pinzana, goriški grof Majnhard III. in oglejski patriarh Bertold pa sta se dogovorila o delitvi otrok iz tega zakona, tako, da bo prvorojenec pripadal goriškemu grofu.³⁷ Gospodje iz Devina so torej bili dvojni ministeriali. Od ostalih treh bratov, ki se tudi pojavljajo v spremstvu goriškega grofa, se je Henrik imenoval po Premu,³⁸ Hugo, ki je verjetno nadaljeval glavno vejo družine, po Devinu³⁹ in Kono po Novem gradu (na Krasu?).⁴⁰

Toda največjo moč in vpliv si je v goriški službi pridobila generacija po strmoglavljenem Hugu II. v prvi polovici 14. stoletja. Že njegov najstarejši sin Rudolf II.⁴¹ se pojavlja izključno

³² DG, AT N. S. XI, št. 19 (= W I, št. 470).

³³ Glej P. ŠTIH, *K zgodovini (objava listine)*.

³⁴ W I, št. 470, 475, 507, 521, 537. Samo Vošalk iz Devina v spremstvu goriškega grofa: W I, št. 275, 305, 543.

³⁵ Gl. F. KOS, *Iz zgodovine*, 92 sl.; R. PICHLER, *Il Castello*, 136 sl.

³⁶ Tako F. KOS kot R. PICHLER imata v svojih genealoških tabelah tega Štefana za Vošalkovega sina oz. nečaka, vendar je nedvomno bil njegov brat. Leta 1260 je v nekem slabo ohranjenem dokumentu *Stephanus de Castronovo* označen kot *patruus* (stric) Biakvina in Kona iz Momjana (CDI 1260 circa), ki sta bila Vošalkova sinova. 1234 pa se omenja d. *Woscalus de Mimilano pro se ... et pro Stefano fratre suo ...* (A. S. MINOTTO, *Acta et Diplomata e regio tabulario Veneto usque ad saec. XV. summam regesta*, Vol. I., Sect. I.: *Documenta ad Forum Julii, patriarchatum Aquileiensem, tergestum, Istriam, Goritiam spectantia*, Venetiis 1870, 19).

³⁷ DG, AT N. S. XI, št. 20 (= W I, št. 484); gl. P. ŠTIH, *K zgodovini*.

³⁸ *Hainricus de Prem et frater suus Hugo de Tewino* 1217 kot priči v listini goriškega grofa Engelberta III. (M. KOS, *Doneski k historični topografiji Kranjske v srednjem veku*, ZČ 18/19, 1965/66, 146); *Henricus de Primo* v listini iz 1234, kjer je bil goriški grof Majnhard III. razsojevalec v nekem ozemeljskem sporu v Novem gradu v Istri (Gradivo V, št. 617 – W I, št. 457).

³⁹ *Hugo de Dewino* kot priča skupaj s številnimi goriškimi ministeriali v listini goriškega grofa Majnharda III. s katero je podelil samostanu Sv. Marije v Ogleju neke kmetije (W I, št. 407, 408). Sorodstveno razmerje med to generacijo petih devinskih bratov in Rudolfom, očetom zgoraj omenjenega Huga II., in nadaljevalcem glavne veje Devincev, iz virov ni jasno. Glede na to, da se ime Hugo ponovi v rodu do izumrtja 1399 kar devetkrat, je upravičena misel, da je Hugo I. član glavne devinske veje in oče Rudolfa (to bi tudi pomenilo, da je Hugo II. dobil ime po svojem dedu, kar je bilo takrat zelo običajno; podobno je najstarejši sin Huga II., Rudolf II., ki je 1308 prevzel očetove alode in fevde, nosil ime po svojem dedu).

⁴⁰ *Cono de Duin*, 1194 pri Sv. Petru u Šumi v Istri na placitu med poreškimi škofom Petrom in njegovim odvetnikom goriškim grofom Engelbertom III. naštet med *de Foro-Julio milites comitis* (CDI 1194, X. 5.). *Chvno de Dewin*, skupaj z goriškimi ministeriali priča v listini goriškega grofa Engelberta III. izdani v Strassburgu pri Št. Vidu na Koroškem 1206 (W I, št. 330). 1224 se v listini patrijarha Bertolda, s katero predaja samostanu Sv. Marije v Ogleju kmetije, ki jih je samostanu podaril goriški grof Majnhard III. omenja poleg Huga (I.) iz Devina tudi neki *Kono von Neuhaus* (W I, št. 408). Leto poprej (1223) pa se v listini Majnharda II. in Majnharda III. med pričami omenjata *Cono de Castronovo*, *Hugo frater eius* (W I, št. 404). Skoraj gotovo moramo pri Hugu misliti na prvega Devinceva tega imena, ki se kot Konov brat omenja že 1188 (Gradivo IV, št. 754). To bi tudi pomenilo, da se je Kono v starejših letih začel imenovati po Novem gradu (podobno kot Vošalk po Momjanu), pri katerem najprej pomislimo na Novi grad pri Podgradu v Brkinih, ki je bil goriška posest in je bil tako rekoč južni sosed devinskemu Premu. Toda Novi grad naj bi bil zgrajen šele okrog 1270 namesto Karsperga pri Golcu v Čičariji (DG, AT N. S. XII, št. 46; 1281, III. 24: *Castrum novum apud Cerolach constructum sit loco Carsberch*; gl. S. RUTAR, *Newhaus-Castelnuovo am Karste*, Mittheilungen des Musealvereins für Krain 3, 1890, 192 sl.; M. KOS, *Urbarji II*, 40); morda je mišljen Castelnuovo v Furlaniji, kjer je kasneje izpričan njegov brat Štefan.

⁴¹ Dejstvo, da so bili njemu leta 1308 predani očetovi fevdi, govori o tem, da je bil najstarejši sin Huga II. F. KOS, *Iz zgodovine*, 102 sl. in genealoška tabela, meni, da se ta Rudolf omenja do 1359. Vendar gre verjetno za dve osebi, Rudolfa II. in Rudolfa III. Rudolfa II. lahko sledimo od 1296 dalje. Že 1314 je kot *miles* napravil oporoko (CDI 1314, I.), kar bi kazalo na to da ni bil več mlad. 1319 se omenja *dominus Ugo miles, filius dicti domini Rudolphi de Duyno* (HHSIAW, SSL, 1319, II. 8. Gorica), nato sledi dvajsetletna praznina in šele 1339 se v dveh goriških dokumentih zopet omenja nek Rudolf iz Devina (F. KOS, *Iz zgodovine*, 104; DG, AT N. S. XIV, št. 149), ki je bil 1343 kot *Rudolphus quondam domini Ugonis de Duyno* investiran v fevde *que domus de Duyno habebat ab ecclesia Aquileiensi* (MPF fol. 47^v). Bilo bi nekoliko nenavadno, da bi Oglej šele 1343 investiral Rudolfa II. v fevde, čeprav se je Hugo II. že 1308 obvezal, da bo izposloval investituro za svojega sina (gl. op. 31). Bolj verjetno gre tu za Rudolfa III., ki bi bil tako sin Huga III., goriškega glavarja in nečak Rudolfa II. Da je Rudolf II. umrl pred 1323 govori tudi to, da je bil njegov mlajši brat Hugo III. (in ne on, ki je bil po listini iz 1308 očitno glava rodu) postavljen za goriškega glavarja. Temu Rudolfu III. in njegovemu bratu Juriju ter sorodniku Hugolinu je 1342 oglejski patriarh podelil v fevd grad Kožljak v Istri (HHSIAW, SSL, 1342, VI. 25, Čedad), 1351 pa se je obvezal goriškima grofoma Majnhardu in Henrikmu ze *vnderthenigem dienst* (M. KOS, *Jedan urbar*, listina št. 1). Zadnjič se omenja 1359 (DG, AT N. S. XIV, št. 244)

v listinah goriške provenience (in v lastnih zadevah).⁴² Ta »pripadnost« goriški hiši pa je dosegla svoj vrh z Rudolfovim bratom Hugom III., ki je bil po smrti goriškega grofa Henrika II. (1323), v času skrbništva nad mladoletnim Ivanom Henrikom glavar goriške grofije ter mesta in distrikta Trevisa. Poleg tega je bil njun brat Ulrik II. iz Devina že leta 1300 kot odposlanec in zastopnik goriškega grofa Henrika II. v Saloni pri Splitu, ko je skupaj s Pankracijem iz Vipave v imenu goriškega grofa sklenil poročno pogodbo s hrvaškim banom Pavlom Šubašičem in njegovim bratom in sinom, po kateri naj bi v prihodnosti s poroko prišlo do povezave med obema rodbinama.⁴³

Hugo III., sin goriškega ministeriala Huga II. iz Devina se prvič omenja 1297, ko je prodal Viljemu s Črnelega vas Vir pri Domžalah.⁴⁴ Nato ga srečujemo kot pričo in soprišežnika v goriških listinah, v katerih se omenja kot *nobilis dominus (vir)* in od 1321, ko je v poročni pogodbi goriškega grofa Henrika II. z Beatriks, hčerko bavarskega vojvode Štefana von Wittelsbach, označen kot *unser erber Dienstman und Ritter*,⁴⁵ tudi kot *miles*.⁴⁶ 1320 je sodeloval z velikim kontingentom (50 težkih konjenikov (čeladarjev), 50 lahkkih konjenikov, 100 pešakov) v vojski, ki jo je goriški grof Henrik II. zbral v Trevisu proti Cangrandu.⁴⁷ Spomladi 1323 je bil v spremstvu goriškega grofa Henrika II. v Trevisu, kjer je bil slednji 1319 postavljen s strani kralja Friderika (Lepega) za državnega namestnika (Reichsvikar). Še 21. aprila 1323 je Henrik II. normalno opravljal svoje posle in med drugim prodal tri vasi v Furlaniji, med pričami pa sta našeta tudi Hugo in njegov sin Hugo *juvenis de Duyno*.⁴⁸ Toda 23. aprila je Henrik nenadoma in nepričakovano, na višku svoje politične moči, umrl. Da bi preprečil politično krizo in si še naprej zagotovil goriško vojaško zaščito, je trevisanski mestni svet takoj po Henrikovi smrti sprejel njegovega dvomesečnega sina Ivana Henrika za naslednika v vikariatu, kot njegov namestnik (*vicarius*) pa je bil postavljen Hugo III. iz Devina.⁴⁹ Dejansko je to pomenilo, da je bil imenovan za generalnega glavarja mesta in distrikta Treviso, postavljen pa je moral biti tudi za glavarja goriške grofije.⁵⁰ V virih se Hugo iz Devina namreč začne označevati kot *comitatus Goritiensis et terre Tarvisii capitaneus generalis*, pa tudi *capitaneus super totum comitatum Goricie oz. civitatis Tervisii et districtus capitaneus generalis*.⁵¹ Goriško in trevisansko glavarstvo sta bila dva ločena urada, ki ju je Hugo združeval v svoji osebi. To je

⁴² Gl. op. 30. K temu še 1309, VI. 20. (RB fol. 105, 105^v); 1311, VIII. 12. (DG AT N. S. XIII./št. 44); 1312, IX. 10. Čedad (HHSÄW, SSL: kot *fidelis* goriškega grofa); 1313, V. 10. (B. OTOREPEC, *Izpiski iz furlanskih arhivov*, tipkopis, Zgodovinski inštitut Milka Kosa pri SAZU; 1313, V. 14. (CDI).

⁴³ T. SMČIKLAS, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae VII*, Zagrabiae 1909, št. 349, Gl. M. KOS, *Odnošaji medu goriškim grofovima i hrvatskim plemstvom u srednjem vijeku*, Vjesnik hrv. -slav. -dalm. zemaljskoga arkiva 18, 1916, 1. sl.

⁴⁴ Arhiv Slovenije, Ljubljana (= AS), listina 1297, I. 5.

⁴⁵ HHSÄW, SSL, 1321, XI. 29. Beljak. V množini: *unser erber Dienstleut und Ritter*, med katerimi je na prvem mestu Hugo iz Devina, nato Colo iz Flaschberga, Konrad grajski grof v Lienzu, Henrik grajski grof v Gorici, Friderik [iz Ebersteina op. P. Š.], maršal, Rauch iz Ebersteina dvorni mojster, Erhard iz Ebersteina, Ditmar iz St. Lamprechtsberga, Jakob iz St. Michaelsburga, Nikolaj iz Welsberga, Friderik iz Gschissa in Pilgrim [iz Dürensteina op. P. Š.] komorniki; vsi goriški ministrali oz. vitezi.

⁴⁶ 1314, IV. 9. Gorica (DG, AT N. S. XIII, št. 58); 1319, VI. 13. Conegliano (G. BIANCHI, *Documenti per la Storia del Friuli*, vol. I. (dal 1317 al 1325), Udine 1844 (= BIANCHI I), 148; 1323, IV. 4. Gorica (HHSÄW, SSL); 1323, IV. 21. Treviso (DG, AT N. S. XIII, št. 83); 1323, IV. 23. Treviso (DG, AT N. S. XIII, št. 84); 1323 X. 26. Rožac (BIANCHI I/358); 1328, VII. 24. Trst (CDI).

⁴⁷ DEGLI AZONI AVOGARI RAMBALDO, *Memorie del beato Enrico morto in Trivigi l'anno MCCXV*, Venezia 1760, *Liberalis de Levada*, 198 (*Dom. Ugo de Duyno de Slavonia cum quinquaginta equitibus galeatis, et quinquaginta balesteriis, et cum centum peditibus*). Podobno je 1324 sodeloval s kontingentom 50 težkih konjenikov in 20 lokostrelcev v vojski majnhardina Henrika proti istemu nasprotniku pred Padovo; gl. J. RIEDMANN, *Die Beziehungen der Grafen und Landesfürsten von Tirol zu Italien bis zum Jahre 1335*, ÖAW, phil.-hist. Kl., Sitzungsberichte Bd. 307, Wien 1977, 356 sl. in priloga št. 5, 6.

⁴⁸ DG, AT N. S. XIII, št. 83.

⁴⁹ DG, AT N. S. XIII, št. 84 (*In MCCXXIII indict. sexta die dominice vigesimo tercio aprilis obiit nobilis comes dominus dominus Henricus Comes Goriciae et civitatis Tarvisi et districtus capitaneus generalis pro Regia maiestate quasi post nonam, inter campanelam et nonam, et hora nona erat sanus, illeris et jocundus... et alia vero die sequenti confirmatus fuit eius filius parvulus duorum mensium et pro eo dominus Vgo miles de Duino eius Vicarius*). O rojstvu in starosti mladega Ivana Henrika tudi G. BIANCHI, *Indice dei documenti per la Storia del Friuli dal 1200 al 1400*, Udine 1877, št. 1669 (1323, II. 9.). Udine: *Mancia data a chi porto l'annunzio della nascita del figlio del conte di Gorizia*, Gl. C. CZOERNIG, *Das Land*, 537; J. RIEDMANN, *Die Beziehungen*, 382 sl.

⁵⁰ Izraz *Comitatus Goritiensis* oz. *Go'rcz deu grafenschaft* se začne redno pojavljati v začetku 14. stol. (npr. MDC VII, št. 438; BIANCHI I/358, 379, 405), prvič pa že v delilni pogodbi iz 1271: *Comitatus et dominium Goricie ac Tyrolis* (W I, št. 868). Omemba iz 1217 *versus comitatum Goritiensem* (F. SCHÜML, KUB II, št. 33), ki jo je L. HAUPTMANN, *Krain*, 351, imel za resnično, je izpod peresa prepisovalca iz začetka 18. stoletja (gl. M. KOS, *Doneski*, 146 sl.). Vsebinska tega izraza ni bila vedno ista. V našem primeru je pomenil goriško posest južno od Plöckenpassa: *super totum comitatum Goricie, in contratis Friulii, super Charstis et Istria* (HHSÄW, SSL, 1328, V. 18. Gries). Gl. H. WIESFLECKER, *Die politische Entwicklung*, 346.

⁵¹ G. VERCİ, *Storia della Marca Trivignana e Veronese IX*, Venezia 1788, doc. 969 (= G. BIANCHI I/358), 1010, 1012; HHSÄW, SSL, 1328, V. 18. GRIES; CDI 1328, VII. 24.; MDC IX, št. 71, 215. J. RIEDMANN, *Die Beziehungen*, 387 ima, da je bil Hugo Devinski *vicarius generalis civitatis Tervisii et districtus* kar je pomota. To je bil mladoletni goriški grof Ivan Henrik in v njegovem imenu kot njegov skrbnik titularni češki kralj in koroški vojvoda Henrik: *tutor patruelis (nostri) dilecti Iohannis Heinrichi spectabilis comitis Goricie pro regia maiestate civitatis Tervisii et districtus vicarii generalis* (J. RIEDMANN, prav tam).

razvidno zlasti iz tega, da je konec 1326 izgubil svoj urad v Trevisu, goriškega pa je obdržal. Januarja 1327 namreč naroča skrbnik mladoletnega goriškega grofa, naslovni češki kralj, koroški vojvoda in sin na začetku omenjenega Majnharda, Henrik, kastelanu Henriku v Gorici, da izplača Arthesiusu de Rubeis iz Firenc, vojvodovem natesnejšemu sodelavcu v finančnih zadevah, *ze den zeiten, do der Deweiner hauptmann ze Terveis waz*, 100 veronskih mark za plačo, ki mu jo dolguje, in škodo, ki mu je bila povzročena.⁵² Kot goriški glavar pa se Hugo nasprotno omenja do novembra 1328.⁵³ Izgleda, da je k izgubi glavarstva v Trevisu pripomogla tudi krvava fajda med dvema trevisanskima družinama, v katero je bil z goriškimi vitezi vpleten tudi Hugo Devinski.⁵⁴ Na vsak način pa je bil tudi interes majnhardinca Henrika, da si v svojem imenu in ne kot skrbnik mladoletnega goriškega grofa Ivana Henrika zagotovi oblast nad Trevisom. To mu je 1327 tudi uspelo in Treviso s svojim velikim distriktom je bil za goriško hišo izgubljen.⁵⁵

Hugo Devinski se pojavlja kot prvi glavar za goriško posest južno od Karavank in Plöck-enpassa in očitno je bil ta urad formiran prav zaradi situacije, ki je nastopila z obdobjem skrbništva nad mladoletnim goriškim grofom. Ni bil pa to prvi goriški urad te vrste. Že 1294 se omenja glavarstvo v Pazinu⁵⁶ in 1308 v Lienzu,⁵⁷ urad glavarja, ki je bil zastopnik goriškega grofa, v vseh pomembnih zadevah,⁵⁸ pa so praviloma zasedali goriški ministeriali.⁵⁹ Pravica, postavljati glavarja, je seveda šla goriškemu grofu, v času mladoletnosti Ivana Henrika pa njegovemu skrbniku. Vprašanje skrbništva je bilo v Gorici dokončno regulirano šele 1325. Takrat je goriška grofica Beatriks zase in v imenu svojega mladoletnega sina prepustila majnhardincu Henriku vso oblast nad goriškimi gospodstvi za dobo osmih let, s pravico postavljati glavarje in kastelane.⁶⁰ Uporabo te pravice imamo kar dvakrat potrjeno. Tako je 1328 (ponovno ?) postavil za glavarja Huga iz Devina,⁶¹ naslednje leto pa goriškega grofa Alberta IV., bratranca mladoletnega Ivana Henrika,⁶² katerega oče Albert III. je v začetku, takoj po smrti svojega brata Henrika II., prevzel skrbništvo nad nečakom Ivanom Henrikom.⁶³

Glede pravic, ki so pripadale Hugu Devinskemu kot goriškemu glavarju, nimamo natančnih informacij. Čeprav je za goriško posest v Istri obstajal poseben glavar v Pazinu, se zdi, da je moral biti podrejen Hugu, katerega oblast se je raztezala tudi čez Istro,⁶⁴ najvišjo pomembnost goriškega glavarstva pa dokazuje tudi to, da je Hugu kot glavar sledil goriški grof Albert IV. Kaj vse pomeni in *omnibus plenam habeat potestatem*, je težko reči. Kot kaže listina za Henrika iz 1325,⁶⁵ mu pravica postavljati kastelane na goriške gradove npr. ni pripadala. V prvi vrsti je moral biti zadolžen za vojaške zadeve in skrbeti za varnost. Na to kaže že določba

⁵² MDC IX, št. 74 in R. DAVIDSOHN, *Beiträge zur Geschichte des Reiches und Oberitaliens aus der Tiroler Rechnungsbücher des Münchner Reichsarchivs* (1311/12 – 1341), *MIÖG* 37, 1917, 396. Očitno kot *lapis calami* je treba razumeti op. 2 na isti strani, po kateri naj bi Devinec izgubil svoj urad v Trevisu že pred 1326; glede Arthesiusa de Rubeis gl. J. RIEDMANN, *Die Beziehungen*, 487 sl. (in register).

⁵³ MDC IX, št. 215

⁵⁴ R. DAVIDSON, *Beiträge*, 396; G. VERCI, *Storia IX*, doc. 1019.

⁵⁵ J. RIEDMANN, *Die Beziehungen*, 386 sl. 28. marca 1327 je Henrik že pisal svetu in komuni mesta Trevisa, da *mittimus ad vos fidelem nostrum dilectum Henricum de Rotemburch, magistrum curie nostre, quem vobis in capitaneum constituimus* (G. VERCI, *Storia IX*, doc. 1041).

⁵⁶ CDI 1294, I. 11. 1321 se omenja tudi poseben goriški kapitan v Završju v Istri, verjetno za goriško posest severno od Mirne (CDI 1321, die 14. ex. Julii).

⁵⁷ A. VEIDER, *Die Verwaltung*, 87.

⁵⁸ A. VEIDER, *O. C.*, 86.

⁵⁹ V Pazinu istoimenski ministeriali, v Završju Hartvik iz St. Michaelsburga na Tirolskem, v Lienzu tamkajšnji grajski grofje in nato ministeriali iz Flaschberga, v Gorici v tem času Hugo Devinski.

⁶⁰ HHStAW, SSL, 1325, IV. 3. Tirol: vns [= Henriku] vollen ganzzen und freyen gewalt geben hat uber alle die herschaft cze Go^rrtz vnd ze Terueys uber land vnd u^ber laute, stete, pu^rge vnd veste . . . cze besetzen vnd cze entsetzen, cze tuⁿne vnd cze lätzen vnd cze niezen nach vnsrer trewen vnd willen an aller geuærd . . . u^ber acht jar . . . Wir wellen auch, swelhe die sein oder werdent, den wir ze hauptmanne oder ze purchgrauen oder cze phleger uber die herschaft seczen, daz die swern, ob wir nicht enwæezen, daz si danne dem vorgeanten chinde die herschaft widerantworten . . . Wir gehæizen auch, daz wir alle die, die zu^o der herschaft geho^rent, bei den rechten beleiben lätzen wellen, die si mit recht her pracht habent bei weilend vnserm vettern grauen Heinrich von Go^rrtz. Pred tem je v pravnih poslih nastopala Beatriks, ki je npr. oktobra 1323 kot administratrix Comitatus Goritie et bonorum magnifici viri domini Johannis Henrici Comitiss potridila Fridericu iz Savorgiana prodajo treh kmetij, ki mu jih je malo pred svojo smrtjo prodal goriški grof Henrik (DG, AT N. S. XIII, št. 83), vendar z dodatkom, da mora to njeno odločitev laudabit, ratificabit et approbabit zgoraj imenovani Henrik, oz. quicunque fiet tutor, vel administrator dicti filii (G. VERCI, *Storia IX*, doc. 969). 6. junija 1324 se je to tudi zgodilo (DG, AT N. S. XIII, št. 86). Beatriks je tudi po predaji oblasti Henriku aprila 1325 imela v svoji titulaciji *mater tutrix et legitima administratrix dilecti filii nostri* (DG, AT N. S. XIII, št. 89).

⁶¹ HHStAW, SSL, 1328, V. 18. Gries (= priloga II).

⁶² HHStAW, SSL, 1329, VII. 4., Zenoberg: Wir Heinrich . . . den edeln graf Albrechten von Go^rrtz ze haubtmane gesetzt vnd bestetigt haben ze Go^rrtz, in Friaul, ze Isterreich vnd uf dem Charste mit vollem gewalte, als ein haubtmann haben sol, als lange ez vnser wille ist, mit sogetanem gedinge, daz man im ze dem jare zway tausent phunt perner geben sol. Z istega dne je tudi reverz grofa Alberta (HHStAW, SSL, 1329, VII. 4., Zenoberg).

⁶³ J. RIEDMANN, *Die Beziehungen*, 382.

listine iz 1328, s katero mu bodo vsi stroški in škoda, ki bi jo kot glavar goriške grofije imel v vojni, povrnjeni. Tako mu je npr. goriška grofica Beatriks januarja 1325 med drugim tudi *fur schaden den er an rossen in vnserem dienst genomen hat* zastavila grad Kožljak v Istri in vas Tomaj na Krasu,⁶⁴ avgusta istega leta pa mu je *umb sein Chost und Schadn, den er an Stuchkn vnd an der Pferdn vor Cordiuad in unserm dienst enphangen hat*, zastavila vasi Rodik in Lokve na Krasu.⁶⁵ 1328 mu je koroški vojvoda nakazal za sodelovanje v pohodu nad Este in škodo, ki jo je pri tem utrpel, 1200 mark dohodkov iz sodišč in uradov na Kranjskem.⁶⁶ V okvir vojaške oblasti je spadalo tudi varovanje ceste med Pušjo Vesjo in Latisano in trgovcev na njej.⁶⁷ Od drugih pristojnosti vemo samo to, da je leta 1326 kot trevisanski glavar dovolil v imenu Henrika, skrbnika mladoletnega goriškega grofa, ki je bil državni namestnik v Trevisu, podestaju v Trevisu izvrševati višje oz. krvno sodstv.⁶⁸ Pripadala pa mu je tudi pravica, da je *vice et nomine hominum et districtualium tocius Comitatus (Goricie)* sklepal premirja, zavezništva in sporazume.⁶⁹ Vemo tudi, da je bila služba glavarja posebej plačana iz dohodkov goriške grofije.⁶¹ Urad glavarja goriške grofije je torej vsekakor bila služba z najvišjimi pooblastili v strukturi goriške uprave in glavarju so bili z ukazom goriškega grofa, oziroma njegovega skrbnika, dolžni izkazovati poslušnost *nobiles, cives atque singulis homines dicti comitatus*.⁷⁰ S to službo v svojih rokah je Hugo III. iz Devina stal po oblasti, ugledu in verjetno tudi finančno⁷¹ na prvem mestu med goriškimi ljudmi.

Kot glavar se zadnjič omenja novembra 1328,⁶⁷ julija 1329 pa je Henrik imenoval za novega glavarja že goriškega grofa Alberta IV. Tukaj ne bomo ugibali, zakaj je bilo temu tako. Dejstvo pa je, da je 1334 neka Stilihija iz Devina dobila od goriške grofice Beatriks v zastavo vasi Rodik in Lokve na Krasu.⁷² Prav tako je znano, da je natančno isto posest imel predtem v zastavi iz istega naslova Hugo III. iz Devina (gl. zgoraj). Tudi drugi viri nam potrjujejo domnevo, da je bila ta Stilihinja Hugova žena in da je to posest dobila po njegovi smrti.⁷³ Kot *capitaneus comitatus Goritiae* se 1336 omenja sin Huga III., Jurij iz Devina, ki se v virih prvič pojavi leto poprej.⁷⁴ Kljub temu, da je v uradu sledil sin, pa ne kakšne dedne pravice Devinskih do goriškega glavarstva ni misliti. Ne samo, da proti temu govorijo določbe sporazuma iz 1325, s katerim je Beatriks prepustila koroškemu vojvodi Henriku oblast nad vso goriško posestjo,⁶⁰ ampak sta v času med obema Devincema službo glavarja goriške grofije opravljala goriški grof Albert IV. in nato Grajf (Grifo) iz Čreteža v Slovenski marki.⁷⁵

⁶⁴ C. de FRANCESCHI, *I Castelli della val d'Arsa (Ricerche storiche con documenti e alberi genealogici)*, Parenzo 1900, 208, št. 2.

⁶⁵ *Diplomatar der Grafen von Görz* (= *Diplomatar*), HHStAW, sig. 139 (fotokopija, original danes v Archivio di Stato di Trieste) fol. 22' (1325, VIII. 3.). Gl. s tem v zvezi tudi poročilo, ki sta ga o tem vojaškem pohodu proti Cordevadu Beatriks poslala Hugo iz Devina in Henrik iz Pevme (*nos omnes de partibus istis vestri fideles et subditi hodierna die hospitabimus in Fara juxta Isoncium cum decenti sociorum equum comitiva et crastina vesrus Cordevadum juxta Porutn Gruarii intendimus equitare*): G. VERCİ, *Storia IX*, doc. 985 = BIANCHI I/405. Vasi Rodik in Lokve sta mu bili prvič zastavljeni že leta 1323 (*Diplomatar* fol 21, 21').

⁶⁶ B. OTOREPEC, *Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku I*, Ljubljana 1956, št. 34. Že leta 1324 je Hugo sodeloval s kontingentom 50 težkih konjenikov in 20 lokostrelcev v vojski koroškega vojvode Henrika pred Padovo. Vendar je to moral biti njegov osebni kontingent in ne goriške grofije. V seznamu stroškov za ta pohod so namreč posebej navedeni *Isti sunt de Goric: J. RIEDMANN, Die Beziehungen*, priloga št. 5, 6.

⁶⁷ MDC IX, št. 215.

⁶⁸ G. VERCİ, *Storia IX*, doc. 1012, (*dercevit et oridnavit, atque mandavit ex certa scientia . . . quod . . . Pot(esta) Ter(visii) habeat . . . purum, merum et liberum arbitrium et potestatem inquirendi et procedendi super maleficio, rixa, excessu, seu delicto*). Regest v MDC IX, št. 41 ima povsem napačno, da je bil Hugo iz Devina takrat imenovan za generalnega glavarja v Trevisu in da je njemu pripadlo višje sodstvo.

⁶⁹ CDI 1328, VII. 24. Pogajanja o mirovnem sporazumu s tržaško komuno.

⁷⁰ Gl. op. 61 in J. RIEDMANN, *Die Beziehungen*, 387 in op. 280 za poslušnost kastelanon trevisanskega distrikta.

⁷¹ Poleg oglejskih fevdov je 1324 dobil od goriške grofice Beatriks v zastavo Barbano (*Chastell ze Barban . . . mit Gericht, mit Stewr, mit Czins, mit Herschaft und mit allen den Rechten die darzu geho'rent*: RB fol. 53) in 1325 Kožljak v Istri (gl. op. 64).

⁷² HHStAW, SSL, 1334, IX. 21., Gorica.

⁷³ 1346 so bratje Nemškega viteškega reda v Ljubljani sklenili, da bodo vsako leto obhajali obletnico za Rudolfa in Huga iz Devina in *Staele die dybeinerin* v zahvalo za letnih deset tovorov soli, ki so jim bili obljubljeni (*Notizenblatt I*, 1851, str. 343, št. 111). Stilihija in njen sin Rudolf sta nam znana še iz tega dokumenta iz okrog 1340 (DG, AT N. S. XV, št. 160). 1342 sta ta Rudolf in njegov brat Jurij označena kot sinova pokojnega Huga iz Devina (HHStAW, SSL, 1342, VI. 25., Čedad), Jurij sam pa se že 1335 in 1336 označuje kot sin pokojnega Huga iz Devina (V. JOPPI, *Nuovi documenti sull'Istria (MCCLXXXIII–MCCCXXIX)*, *Auspiciatissime Nozze Candussi Giardo* – Del Bello, Udine, 1878, IV.; DG, AT N. S. XIV, št. 128, 129). Gl. tudi F. KOS, *Iz zgodovine*, 108, 109.

⁷⁴ HHStAW, *Familien Urkunden* No. 99, 1335, VI. 18., Ljubljana (kot soprisežnik v poročni pogodbi med goriškim grofom Ivanom Henrikom in Ano, hčerko pokojnega nemškega kralja Friderika (Lepega); V. JOPPI, *Nuovi documenti*, IV. (1335, VIII. 5., Videm).

⁷⁵ Grof Albert: HHStAW, SSL, 1329, VII. 4., Zenoberg; G. BIANCHI II/593; DG, AT N. S. XIII, št. 91; HHStAW, SSL, 1331, IV. 2., Lienz; Grajf iz Čreteža: DG, AT N. S. XIII, št. 94; G. BIANCHI II/624, 631, 639; HHStAW, SSL, 1330 VIII. 16., Videm.

Februarja 1335 je koroški vojvoda Henrik prodal goriški hiši Pušjo Ves z okoliškimi kasteli, ki jo je oglejski patriarh podelil v fevd njegovemu očetu Majnhardu tirolsko-goriškemu.⁷⁶ To je pomenilo vojno napoved patriarhu, saj je ta menil, da mu po Henrikovi smrti 2. aprila 1335 pripada ta pomembni fevd nazaj. Pušja Ves, kjer je bila tudi mitnica, je namreč kontrolirala obe pomembni trgovski poti, ki sta iz Koroške vodila v Furlanijo – tisto preko Plöckenpassa in ono preko Pontebbe. Patriarh je zato poleti 1336 s svojo vojsko prodril pred mesto, kateremu je iz Gorice hitela na pomoč vojska pod vodstvom goriškega glavarja Jurija iz Devina. Patriarhu je uspelo, da je pod Braulinsom, južno od Pušje Vesi na desnem bregu Tagliamenta, premagal goriško vojsko, katere del se je zatekel v tamkajšnji grad, ki ga je od 1321 imel v svojih rokah rod goriških milotov in ministerialov iz Oberdraurburga na Koroškem.⁷⁷ Po obleganju so se grad in njegovi branitelji, med katerimi so bili oglejski ministeriali iz Rihemberka, Gorice, Vikumberga, Novega gradu na Krasu, Sovinjaka, Pazina, Krmina in seveda njihov poveljnik Jurij iz Devina, 27. avgusta 1336 predali.⁷⁸ Še istega dne je bil *in exercitu d. Patriarche iuxta Braulinum* dosežen sporazum, da se nekateri goriški vitezi izpuščijo. Med njimi je bil tudi Jurij iz Devina in prisegli so, da se bodo, v kolikor v štirih mesecih ne pride do mirovnega sporazuma med sprtima stranema, vrnili v oglejsko ujetništvo.⁷⁹ Izgleda, da je zaradi tega ponesrečenega pohoda Jurij izgubil tako urad goriškega glavarja kot tudi zaupanje v Gorici. To ga je približalo patriarhu, kateremu je konec leta 1337 obljubil, tudi v imenu svojih bratov, zvestobo.⁸⁰ Kasneje ga sicer še parkrat srečamo kot pričo v goriških listinah,⁸¹ toda v začetku 1340 je prišlo celo do vojaškega napada goriškega grofa na Jurija in šele po posredovanju patriarha je bil sklenjen mir.⁸²

To je nekako tudi že čas, ko so se začele goriške in devinske poti razhajati.⁸³ Goriška moč je začela upadati in njihova politika je bila vedno bolj odvisna od Habsburžanov, h katerim so se začeli obračati tudi gospodje iz Devina. Kot je splošno znano, so se Devinci 1366 kot deželski gospodje podvrgli Habsburžanom, poleg oglejskih fevdov pa so s seboj odnesli tudi goriški Gotnik ob izviru notranjske Reke.⁸⁴ 1374 je s smrtjo Alberta IV. izumrla istrska veja goriških grofov in vso goriško posest v Istri, Slovenski marki in Beli krajini so dedovali Habsburžani, ki so nato konec leta 1379 zastavili Hugu VIII. *unserm hauptman in Isterreich . . . das ege-nante land ze Isterreich mit der grafschafft ze Mitterburg*.⁸⁵ To je prva omemba Pazinske grofije s tem imenom, ki je seveda produkt več kot stoletdesetletnega razvoja goriških istrskih posesti v smeri posebne samostojne ustavno – upravne enote,⁸⁶ v katerem so vidno sodelovali tudi gospodje iz Devina.

⁷⁶ Glej W II, št. 567, 571, 681, 682; A. JAKSCH, *Geschichte II*, 117 sl.

⁷⁷ DG, AT N. S. XIII, št. 75.

⁷⁸ Gl. P. PASCHINI, *Storia del Friuli* vol. II, Udine 1935, 250 sl.; C. CZOERNIG, *Das Land*, 322, 545.

⁷⁹ DG, AT N. S. XIV, št. 128, 129.

⁸⁰ R. PICHLER, *Il Castello*, 181.

⁸¹ DG, AT N. S. XIV, št. 147 in F. KOS, *Iz zgodovine*, 111.

⁸² B. M. de RUBEIS, *Monumenta Ecclesiae Aquilejensis, Argentinae 1769*, 874, (*Comes Goritiae . . . aggressus est de guerra fidelem nostrum et Ecclesiae Aquilejensis, Georium de Duino et finaliter factis treguis inter eos*). To se je zgodilo po podelitvi oglejskih fevdov goriškemu grofom, ki je bila, kot vemo iz DG, AT N. S. XIV, št. 147, 25. februarja 1339. Očitno s temi sovražnostimi v zvezi je tudi določba v listini goriškega grofa Alberta iz 10. februarja 1340, s katero je zastavil bratoma Frideriku in Hermanu grad in gospostvo Švarcenek, da morata omenjena brata v primeru vojne med goriškimi grofi in Devinci predati Švarcenek goriškemu vitezu (HHStAW, SSL, 1340, II. 10., Gorica).

⁸³ Gl. C. CZOERNIG, *Das Land*, 642.

⁸⁴ Tako je v zaznamku goriških fevdov, ki je v rjetno nastal okrog 1368 tudi notica *das Dybeiner meinem Herrn von Görz vor hat Gu'tnekk dy Vest vnd alles das darzu gehört* (RB fol. 126, 126').

⁸⁵ Listina iz 1379, XII. 30., Gradec: C. de FRANCESCHI, *Storia documentata della Contea di Pisino*, Venezia 1964, str. 391, doc. 8.

⁸⁶ Gl. G. de VERGOTTINI, *La costituzione provinciale dell'Istria nel tardo medio evo*, Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria 39, 1927, 31 sl.

PRILOGA I

1308, maj 20., Podgrad

Goriško-tirolski grof Henrik je pod določenimi pogoji ponovno sprejel v milost svojega ministeriala Huga iz Devina.

Po A. Orig. HHStAW, pergament, 34,0 × 21,5, trije viseči pečati (A); Diplomatar der Grafen von Görz, Archivio di Stato di Trieste (fotokopija HHStAW, Cod. B 139), fol. 3, 3' (B); fol. 8, 8' (C); fol. 16', 17 (D); fol 28', 29 (E); Repertorium über das Archiv der alten Grafen von Görz, HHStAW, Archivbeheft 331, fol. 28' (regest) (F).

Lit.: R. PICHLER, *Il Castello*, 155; F. KOS, *Iz zgodovine*, 101, 102.

Wi'r graf Hainrich von Go'rcz unt von Tirol, vogt der gotsheuser von Aglay, Trienden unt ze Brischen, verichen an disem brief unt tu'n chunt allen den, die nu sint oder noch chumftich werdent, swie so unt von welichn schulden her Hauch von Dewein unser getrewer dienstman in unser ungenade gevallen waz also zv unseren huldnen chomen ist unt im die genczlichen geben haben, daz er wider uns nimmer mer nicht tu'n noch trachten sol mit rede noch mit werchen, daz uns zescheiden chomen mochte oder unsern erben, unt hat uns sein-trewe geben an aides stat, unt bei dem aide, als er uns emaln geswaren ha'tt ze laisten unsern gebote unt behaltn festichlichn, daz er ze Prem seinen sol unt in ainer raste da auz nicht cho'men schol, in dem selben pimerch paizzen, jagen, reuten, chu'rzweiln sol nach seinem gelust, und sol Rudolf sein sun im die choste gebn unt schaffen gewant, pherde unt swes er zu seinem leib bedarf mit so vil chnechten, daz zeutlich unt fueglich sei, unt schol daz sein laidenthalben an geverde. Auch ensol mit den andern festen, chastelln, merchten unt mit den leuten, die da zu geho'rent, der vogenant her Hauch noch zeschaffen haben vil noch wenich an unser vrlabt nicht auf unser genade, unt dar uber habent gelobt alle sein aigen leut unt sein diener bei i'ren trewen an aides stat zedinen unt zewarten Rudolffen seinem sun, als si im getan habent. Wer auer des got enwelle, daz ieman an disen sachen diseu gelubde under in zebreche oder brechn wolte, der ist trewe los unt ist uns gevalln leibes unt gu'tes mit allem rechte. So ensol noch enmach der vogenant her Hauch verseczen noch verchafften dehaime fest, leut oder gu't weder vremden ane seins sunes willen des vogenanten Rudolfes oder an sein wizzen unt an unser hant. Dar uber unt da wider ensol Rudolf nicht verchummeren noch verchafften des selbn gu'tes an sienes vater rat unt willen, ez wer denne mit i'r beder willn umb i'r gult oder daz in unserm dienst geschehe, dar umb si uns dienten. Unt wurden si dar ubm ze chrige wider ain ander, den sulln si uns ane bringen unt schulln der zwischn in beschaiden unt zerfuern richtiglichen unt schulln si daz baidenthalbn stet habn. Dar uber hat uns der vogenant her Hauch in unser hende unt auf unser genade vreilich vnt ledichlich mit verdachtem willigm mu't an alln twanchsail auf gegeben aigen unt lehen, leute unt gu't, swie so ez genant ist gesu'cht unt ungesucht, gepawen unt ungepawen, swa so ez gelegen ist, unt durch seiner bete willn haben wi'r die vogenante leute unt gu't Rudolffen seinen sun und seinem erben gelihn zu rechtem lehn mit vollen recht, behaltent Heinreichs sienes pru'der chinde recht, daz die da mit nicht enterbt schulln sein, swenne si zu ieren tagen cho'ment, behalten auch vrowen Gerken recht seiner zwester, daz si berichte werde, als ez i'r emalen gelobt ist. So sol der vogenant her Hauch auf geben unde senden mit seinen briefen den ander herren, swaz er von in ze lehn hat, unde pitten daz selbe gu't ze leichn ze rechtem lehn Rudolffen dem oftgenanten mit vollen recht. Auch schullen uns her Haug und Rudolf dienen unt warten mit leib unt mit gu'te getreulich unt festichlih als dienstman durch recht i'rem herren tu'n sulln. Dar uber daz diser gelubde ganz und stete beleibn, so ist diseu hantfeste gevestent unt gestetigt mit unserm unt hern Haugen und Rudolfes von Dewin hangendn insigefn, zu uchunde der warhait, des sint gezuge Wulfinch, Gotfrid von Gu'tnek, Volker von Vlasperch, Gerolt unser hofmaister, Heinrich von Go'rcz die retter, Mainczil von Hophenbach, Nyclawe von Trevin, Friczl von Prem, Remcz, Swerczil, Lienhart der Schilcher, Doym hern Haugen chnecht des vogenanten unt ander biderb leute. Der brief ist geben unt ist geschn in dem dorf zem Neunhauz, du nach Christes gepurde ergangen waren tausent iar dreuhundert iar unt in dem achtedem iar dar nach des zwelften tages auz gendes Mayen.

PRILOGA II

1328, maj 18., Gries

Henrik, češki in poljski kralj, koroški vojvoda, tirolsko – goriški grof in skrbnik mladoletnega goriškega grofa Ivana Henrika je postavil Huga iz Devina za glavarja goriške grofije, za kar bo ta letno prejemal 200 mark denarjev.

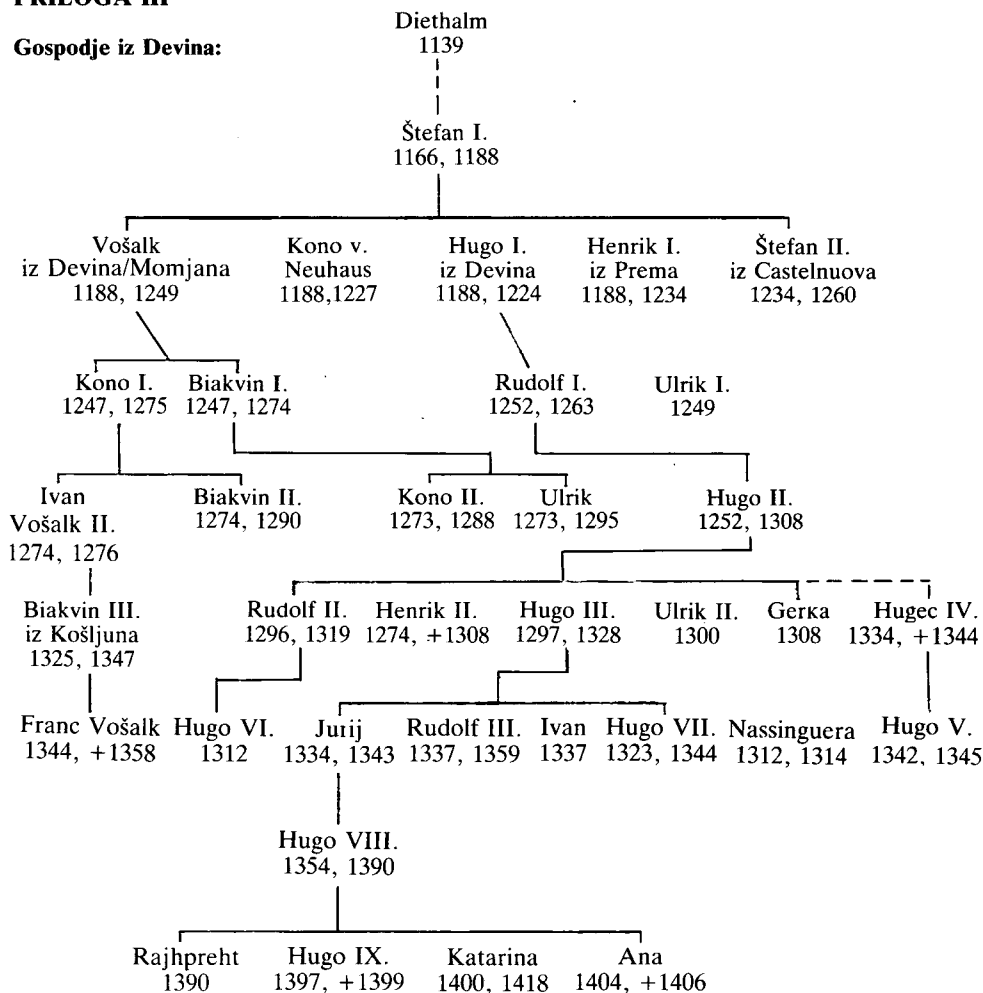
Po A. Orig. HHStAW, pergament, 35,0 × 24,0 en viseč pečat (A); Registraturbuch der Grafen von Görz, HHStAW, cod. W 594, fol. 53' (B); Rpertorium über das Archiv der alten Grafen von Görz, HHStAW, Archivbehelf 331, fol. 155' (regest) (C). Tisk P. KANDLER, CDI 1328, Maggio 18; regest MDC IX, št. 180.

Lit.: F. KOS, *Iz zgodovine*, 108.

Nos Heinricus dei gratia Boheimie et Polonie rex, Karinthie dux, Tirolis et Goricie comes, Aquileiensis, Tridentinesis et Brixinensis acclisiarum aduocatus, tenore presencium profiteamur, quod nos tamquam tutor patruelis nostri dilecti Johannis Heinrici, spectabilis comitis Goricie, nobilem virum, fidelem nostrum Hugonem de Duyno fecimus et constituimus capitaneum super totum comitatum Goricie, in contratis Forijulii, super Charstis et Istria ita, quod ipse tamquam verus capitaneus in omnibus plenam habeat potestatem. Et huius officii causa sibi annis singulis ducentas marcas solidorum Aquiligensis monete dare et soluere tenebimur de bonis comitatus predicti, mandantes universis nobilibus, civibus atque singulis hominibus dicti comitatus firmiter et districte, quaetnus eidem Hugoni tamquam eorum captaneo omnimodam debeant obedienciam exhibere. Dampna etiam et expensas, quas dictus Hugo causa alicuius gwerre vel questionis dicti comitatus sustineret, sibi tenebimur resarcire de bonis comitatus predicti, sub harum testimonio litterarum nostri sigilli roborare signaturum. Datum in Griez anno domini M^o. CCC^o. vicesimo octauo, die XVIII°. maii, indictione XI^a.

PRILOGA III

Gospodje iz Devina:

Zusammenfassung

DIE GRAFEN VON GÖRZ UND DIE HERREN VON DUINO

Peter Štih

Die Herren von Duino, die sich nach der Burg Duino zwischen Triest und S. Giovanni am äußersten nördlichen Rand der Adria nennen, sind in der Geschichtsschreibung vor allem bekannt als die mächtigsten Lehensmänner des Patriarchats von Aquileia auf dem ausgedehnten Territorium zwischen Friaul und dem Quarner. Sie hatten auf dem Karst drei Grundherrschaften von Aquileia zum Lehen, nämlich Duino, Senožeče und Prem, in Istrien Momiano, im Küstenland des Quarner Rijeka, Kastav, Veprinac, Lovran, Mošćenice und Brseč^{5,7} (Die Zahlen beziehen sich auf die Anmerkungen unter dem Text der Abhandlung). 1366 unterwarfen sie sich als Landherren den Habsburgern,⁹ 1399 starben sie aus und ihre Verwandten, die Herren von Walsee wurden ihre Erben. Andererseits waren die Duineser auch eng mit den Grafen von Görz verbunden, die zu jener Zeit den Gegenpol zur aquilejischen Politik bildeten. Das große Wohlwollen, das die aquilejische Kirche ihren Duineser Vasallen entgegenbrachte, trug keine rechten Früchte. Ihre Macht wurde von den Grafen von Görz genutzt, deren Politik von den Duineser Herren (so lange die Macht der Görzer im Wachsen war) treu befolgt wurde, auch wenn sich diese gegen die aquilejische Kirche richtete. Dieses Bild wird auch durch verschiedene Quellen unterstützt. Urkunden, in denen die Duineser Herren auftreten, sind fast ausschließlich Görzer Provenienz – sie verrichteten für die Görzer Grafen viele wichtige Aufgaben oder es geht aus den Urkunden (Zeugenreihen), hervor daß sie zusammen mit zahlreichen anderen Görzer Ministerialen zum gräflichen Gefolge gehörten: die Herren von Duino waren Ministerialen der Görzer Grafen.

Aus der dritten Generation der Duineser Herren, die Ende des 12. und Anfang des 13. Jahrhunderts lebte, sind fünf Brüder bekannt. Hugo nannte sich nach Duino,³⁹ Heinrich nach Prem,³⁸ Kono nach Neuhaus⁴⁰ (welchem?), Woschalk zunächst nach Duino und dann nach Momiano in Istrien³³ und Stefan nach Castelnovo in Friaul.³⁶ Woschalk war Ministerial von Aquileia³² und sein Sohn Biaquin vermählte sich 1249 mit Gertrud, der Tochter des Görzer Ministerialen Ulrich von Reifenberg (Rihemberk). Der aquilejische Dienst bildete kein Hindernis dafür, daß sich Ulrich vorwiegend im Gefolge des Görzer Grafen zeigte,³⁴ noch weniger, da sein Bruder Stefan von Castelnovo Ministeriale von Görz war.³⁷ Die Herren von Duino waren also in der ersten Hälfte des dreizehnten Jahrhunderts zweifache Ministerialen. Ausdrücklich als Ministeriale des Görzer Grafen Albrecht II. (+ 1304) wurde der Enkel des oben erwähnten Hugo (I.), Hugo II. (1252–1308) erwähnt. So wird er 1274 bei den *ministeriales domini comitis*²⁸ aufgezählt; 1289 wird er vom Görzer Grafen Albrecht II. *ministerialis noster dilectus*,²⁹ genannt, sein Sohn Henrich II. spricht 1308 von ihm *als unser getreuer dienstman*.³¹ Für die Görzer Grafen versah er folgende Aufgaben: bei zahlreichen Verträgen zwischen den Patriarchen von Aquileia und den Grafen von Görz trat er auf der Görzer Seite als Eideshelfer auf (1265, 1269, 1274),²² er war *nuntius* des Görzer Grafen bei Verhandlungen mit dem Patriarchen, mit dem Recht, selbst Schiedsrichter auf der Görzer Seite zu bestimmen (1271, 1277),^{23,26} er vermittelte beim Abschluß des Heiratsvertrags zwischen Klara Eufemia, Tochter des Görzer Grafen Albrecht II., und des slawonischen Herzogs Andreas (des spätern ungarischen Königs Andreas III.) 1286²⁷ usw.

Größte Macht und Einfluß im Dienst des Görzer Grafen erwarb sich der Sohn Hugos II., Hugo III. (1297–1328). In den Görzer Urkunden ist er mehrfach als *unser erber dienstman* und *ritter* oder als *miles*^{45, 46} bezeichnet. Mit einem großen Kontingent (200 Mann) beteiligte er sich 1320 an einem Feldzug Heinrichs II. gegen Cangrande.⁴⁷ Als 1323 der Görzer Graf Heinrich II. unerwartet verstarb und seinen kaum zwei Monate alten Sohn Johann Heinrich zurückließ, wurde Hugo III. zum Hauptmann von Stadt und Distrikt Treviso und zum Hauptmann der Grafschaft Görz ernannt.⁵¹ Als Hauptmann in Treviso wird er bis 1326 erwähnt⁵² und als Hauptmann von Görz bis 1328⁵³. Hugo von Duino war der erste Hauptmann für die Görzer Herrschaft südlich des Plöckenpasses und der Karawanken (*capitaneus super totum comitatum Goricie, in contratis For-Julii, super Charstis et Istria*)⁶¹ und dieses Amt wurde gerade infolge der Situation gegründet, die mit der Zeit der Vormundschaft über den minderjährigen Görzer Grafen entstanden war. Als dem Vertreter des Görzer Grafen in allen wichtigen Angelegenheiten war ihm auch der Hauptmann in Pazin für den Görzer Besitz in Istrien unterstellt. In erster Linie war er für militärische Angelegenheiten zuständig und mußte für die Sicherheit sorgen.^{61, 64, 65, 67} Als Vertreter der Grafschaft Görz aber schloß er auch Waffenstillstände, Bündnisse und Verträge ab.⁶⁹ Mit diesem Amt in seinen Händen stand Hugo III. von Duino in Macht, Ansehen und auch finanziell (neben den oben aufgezählten Lehen (außer Momiano, das 1312 in Görzer Hand kam), verpfändete ihm die Görzer

Gräfin Beatrix 1324 die Herrschaft Barbana und 1325 die Herrschaft Kožljak in Istrien⁷¹⁾ an erster Stelle unter den Görzer Herren.

Als Hauptmann der Görzer Grafen wird 1336 auch sein Sohn Georg erwähnt,⁷⁹ aber es scheint, daß er dieses Amt infolge der Niederlage bei Venzzone gegen den Patriarchen einbüßte.⁷⁸ Bald darauf begannen sich die Wege von Görz und Duino zu trennen. Die Görzer Macht begann zu schwinden, und ihre Politik wurde immer stärker abhängig von den Habsburgern, denen sich auch die Herren von Duino zuwandten.

NARODNI MUZEJ, Ljubljana, Prešernova 20, tel.: (061) 218-876

Narodni muzej izdaja knjige s področja arheologije, zgodovine, umetnostne zgodovine in muzeologije.

V seriji **Katalogi in monografije** so obdelana posamezna slovenska arheološka najdišča. Obsežne razprave, prav tako podkrepjene z gradivom so objavljene v **Situli**. V tej seriji so izšli doslej tudi štirje zborniki (št. 13, 14/15 in 20/26). Revija **Argo** nadaljuje tradicijo publikacije izpred 1. svetovne vojne. Namenjena je predvsem popularizaciji muzeologije, spremlja novosti na tem področju v Sloveniji in izven nje. Je tudi osrednje glasilo muzealcev Slovenije, njen soizdajatelj je Društvo.

Ob posameznih tematskih razstavah so bili objavljeni katalogi, v katerih so tudi tehtne razprave znanih slovenskih zgodovinarjev. Iz bogatega izbora tudi tehtne razprave znanih slovenskih zgodovinarjev. Iz bogatega izbora del vam predstavljamo predvsem novejša in tista z zgodovinsko tematiko.

Situla: razprave Narodnega muzeja

2. Z. Vinski, Arheološki spomenici velike seobe naroda u Srijemu, Ljubljana 1957
10. I. Pirkovič, Crucium: rimska poštna postaja med Emono in Neviodunumom, Ljubljana 1968
13. Kmečki punti na Slovenskem, razprave in katalog dokumentov, 1973
- 14./15. Opuscula Iosepho Kastelic sexagenario dicata, 1974
16. M. Slabe, Dravlje: grobišče iz časov preseljevanja ljudstev, 1975
17. D. Svoljšak – T. Knific, Vipavska dolina: zgodnj srednjeveška najdišča, 1976
18. P. Kos, Keltski novci Slovenije, 1977
19. A. in J. Šašel, Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMLX et MCMLXX repertae et editae sunt, 1978
- 20./21. Zbornik posvečen Stanetu Gabrovcu ob šestdesetletnici, 1980
- 22/1–2. D. Breščak – L. Plesničar, Antične bronaste posode Slovenije, 1982
23. A. Jeločnik – P. Kos, Zakladna najdba Čentur – C: folisi Maksencija in tetrarhije, 1993
25. A. in J. Šašel, Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMII et MCMXL repertae et editae sunt, 1986
26. Studia numismatica Labacensia Alexandro Jeločnik oblata, 1988
27. M. Žvanut, Knjige iz 16. stoletja v knjižnici Narodnega muzeja, 1988
28. P. Kos – A. Šemrov, Rimski republikanski novci, 1990
29. P. Kos, Ig: najdba antoninijanov tretjega stoletja, 1991

Katalogi in monografije

9. J. Klemenc – V. Kolšek – P. Petru, Antične grobnice v Šempetru, 1972
10. V. Stare, Prazgodovina Šmarjete, 1973
11. M. Urleb, Križna gora pri Ložu, 1974
13. I. Mikl Curk, Poetovio I, 1976
14. V. Kolšek, Vzhodni del antične nekropole v Šempetru, 1977
15. S. Petru – P. Petru, Neviodunum: Drnovo pri Krškem, 1978
16. J. Dular, Podzemelj: katalog najdb, 1978
17. M. Guštin, Notranjska: k začetkom železne dobe na severnem Jadranu, 1979
18. V. Stare, Kranj: nekropola iz časa preseljevanja ljudstev, 1980
19. L. Bolta, Rifnik pri Šentjurju: poznoantična naselbina in grobišče, 1981
20. Z. Kujundžić, Poetovijske nekropole, 1982
21. L. Plesničar-Gec in sodelavci, Starokrščanski center v Emoni, 1983
22. S. Gabrovec – D. Svoljšak, Most na Soči: zgodovina raziskovanj in topografija, 1983
23. B. Teržan – F. Lo Sciaivo – N. Trampuž Orel, Most na Soči II: Szombathyjeva izkopavanja, 1985
24. M. Sagadin, Kranj križišče Iskra: nekropola iz časa preseljevanja ljudstev in staroslovanskega obdobja, 1988
25. B. Teržan, Starejša železna doba na Slovenskem Štajerskem, 1990
26. A. Dular, Prazgodovinska grobišča v okolici Vinjega vrha nad Belo cerkvijo, 1991
27. M. Guštin, Posočje: Posočje in der Jüngern Eisenzeit, 1991

Argo

- 20–21. številka je posvečena stoletnici Pokrajinskega muzeja v Celju (1982–1982); 22. številka je posvečena 70-letnici delovanja Pokrajinskega muzeja v Kopru (1911–1933); 23–24/1984–1985; 25/1986; 26/1987; 27/1988; 28/1989, 29–30/1990; 31–32/1991

Razstavni katalogi

- V. Šribar – V. Stare, Karantansko-ketlaški kulturni krog, 1974
 Promet na Slovenskem, 17.–19. stoletja, 1975
 Slovenci v predmarčni dobi in revoluciji 1848, 1978
 V. Šribar – V. Stare, Srednjeveško naselje Otok pri Dobravi, 1981
 M. Žargi, Kositer na Slovenskem: obrt in izdelki, 1981
 H. Štular, Tapiserija v Sloveniji, 1982
 Secesija na Slovenskem, uporabna umetnost, umetna obrt in njej sorodni pojavi v obrtni in industrijski proizvodnji, 1984
 V. Bučič, Meščanska skrinja v Sloveniji, 1984
 M. Žvanut, Slovenci v 16. stoletju I-II, 1986
 P. Kos, Denarništvo v antiki na Slovenskem, 1990
 V. Bučič, Ure skozi stoletja, 1990
 T. Knific – M. Sagadin: Pismo brez pisave: arheologija o prvih stoletjih krščanstva na Slovenskem, 1991
 Gradovi minevajo, fabrike nastajajo: industrijsko oblikovanje v 19. stoletju na Slovenskem, 1991